

ESTRATÈGIES EDUCATIVES A TRAVÉS DE L'EXPRESSIÓ CORPORAL PER A LA INCLUSIÓ DE L'ALUMNAT AMB RISC D'EXCLUSIÓ SOCIAL

Carme LARA I LÓPEZ

4r curs. Treball Final de Grau (T3A)

Professora: Eulàlia Collelldemont

Grau en Mestra d'Educació Infantil

Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes

Universitat de Vic

Vic, maig de 2013

RESUM

Aquest document ens explica com afecta la crisi socioeconòmica del nostre país als infants que es troben en situació de risc social. En concret, la recerca es va centrar en una escola pública de Torelló on hi ha un predomini d'infants immigrants. La majoria d'aquests infants es troben en una situació precària i, a més, tenen dificultats per entendre la llengua del centre i per comunicar-se amb la mestra tutora de l'aula.

Per concloure l'estudi es va elaborar un pla d'acció on es mostra que si es porten a terme estratègies educatives inclusives, com pot ser l'expressió corporal, dins l'aula ordinària els infants amb major risc social poden aprendre més amb la interacció.

PARAULES CLAU: exclusió social, diversitat, educació inclusiva, expressió corporal

ABSTRACT

This paper illustrates how affect socio-economic crisis of our country to children who in situations of social risk. In particular, research was focused in a public school of Torello where there is a predominance of immigrant children. The majority of these children are in a precarious situation and they have difficulty to understand the language of the center and to communicate with the teacher of the class.

To conclude the study I develop an action plan where showed where showed that if are carried out inclusive education strategies, such as body expression, inside classroom children most at risk of social exclusion they can learning more with the interaction.

KEYWORDS: social exclusion, diversity, inclusive education, body expression

Índex

1 Introducció	4
2 Objectius	7
3 Metodologia	8
4 Concepte d'exclusió social	11
4.1 L'exclusió social i els principals factors que l'en-	
cadenen	11
4.2 L'exclusió social al nostre Estat	14
4.3 L'exclusió social als centres educatius	17
4.4 Alumnes amb major risc d'exclusió social al Centre	
La Vall del Ges	19
5 La igualtat d'oportunitats; un dret essencial a l'escola.....	22
5.1 Concepte de diversitat a l'aula	22
5.2 La diversitat a l'aula de P-3 de l'escola La Vall del Ges...	25
6 Estratègies per a l'alumnat en situació d'exclusió social ..	28
6.1 Estratègies d'inclusió per combatre l'exclusió social	28
6.2 Estratègies d'inclusió dins l'àrea d'expressió corporal	31
6.3 Proposta d'expressió corporal per a la inclusió a l'aula de	
P-3 de la Vall del Ges	34
7 Discussió de resultats	37
7.1 Conclusions observades	37
7.2 Descripció del procés d'acció	38
7.3 Resultats i aprenentatges obtinguts	42
8 Conclusions	44
9 Bibliografia i Webgrafia	46

1 Introducció

ESCOLES I ENTITATS FAN FRONT COMÚ PEL FUTUR DELS INFANTS EN RISC D'EXCLUSIÓ

Només en el que va d'any, 56.493 infants en situació de vulnerabilitat de la província de Barcelona han rebut ajudes de la Creu Roja. Una xifra que s'apropa al total de l'any passat, que va ser de 78.000 infants a tot Catalunya. És per dades com aquesta que escoles i entitats han decidit fer un front comú per protegir els nens en risc d'exclusió social.

La situació econòmica límit de moltes famílies afecta de ben a prop les criatures. Les escoles dels barris més empobrits de la ciutat treballen conjuntament amb els serveis socials i diverses ONG per protegir els infants més vulnerables. Les beques menjador, que aquest any han arribat amb dos mesos de retard, són per a alguns nens l'únic àpat nutricionalment equilibrat que fan. [...] també es potencia les activitats extraescolars perquè els infants puguin evadir-se del context que viu la família i treballen el reforç escolar perquè la crisi no deixi petjada en el seu expedient acadèmic. Els nens en risc d'exclusió social també tenen el suport de diverses entitats que els acullen un cop surten de l'escola.

Durant aquest 2012 Càritas ha ampliat els recursos destinats a les famílies amb infants. La responsable de l'àrea de programes i serveis de l'entitat, Mercè Darnell, ha explicat a BTVNotícies que cada vegada hi ha més famílies que necessiten ajuda, i ajudes cada cop més importants. "A alguns els hem d'ajudar a pagar el lloguer, l'alimentació, i fins i tot, els subministraments bàsics", explica Darnell. Càritas també ha augmentat a Barcelona les places en centres per a adolescents i per a joves en risc d'exclusió.

Notícia publicada el 20 de novembre de 2012 per BTVNotícies.cat

Des de que vaig iniciar els meus estudis com a mestra d'educació infantil he tingut molt clar en quina àrea volia especialitzar-me: l'atenció de l'alumnat amb necessitats educatives especials. Quan vaig conèixer la menció d'educació inclusiva em vaig adonar que era la que més s'ajustava a les meves expectatives ja que podria ampliar coneixements sobre el tema i, al mateix moment, em podria donar eines educatives per a treballar la inclusió d'aquest col·lectiu.

La menció d'educació inclusiva, on es transmet que cada infant s'ha de sentir respectat i realitzat dins l'aula ordinària, ha generat en mi la necessitat de conèixer de més a prop

com es treballa la diversitat a les escoles. És per aquest motiu, que els meus interessos s'han centrat en estudiar temes actuals que afecten directament als infants amb condicions de vulnerabilitat, com s'esmenta a la notícia que encapçala l'apartat.

El propòsit d'aquest treball és acostar-se a aquesta realitat. Per poder elaborar l'estudi he tingut en compte tres eixos fonamentals:

El primer té a veure amb la necessitat de conèixer el terme d'exclusió social i com afecta aquesta situació a les llars on tots els seus membres (en edat activa) es troben a l'atur -degut a l'actual crisi socioeconòmica del nostre Estat- i que, com a conseqüència, no poden cobrir les despeses de la vivenda ni les necessitats bàsiques dels infants que viuen al seu càrrec.

El segon eix el faig com a estudiant universitària i futura docent. El meu interès recau en conèixer com els centres educatius atenen la diversitat i les diferències socials dins les aules. Com també si es fan servir pràctiques inclusives amb la finalitat de donar resposta a la diversitat sense reproduir més contextos d'exclusió social.

Per poder ampliar aquest apartat centraré el meu estudi a l'escola "Vall del Ges", centre on vaig realitzar les pràctiques i on s'acull un gran nombre d'infants d'altres cultures, principalment del Marroc. Durant la meva estada vaig poder presenciar que aquests infants presenten dificultats socioeconòmiques, degut a la inestabilitat del nostre Estat i de comunicació pel desconeixement de la llengua del centre.

A més de conèixer el context de l'escola, també vaig poder observar la metodologia que porten a terme les mestres de Parvulari per tal de millorar la integració dels nens/es nous/noves i inclús de les seves respectives famílies, ja que es tenen en compte les relacions bidireccionals família-escola. Aquesta observació em va permetre elaborar un pla d'acció que estimulés tant l'aprenentatge com les relacions.

Per últim, el tercer eix està dedicat als infants del centre de pràctiques i a l'aplicació d'una estratègia inclusiva. L'elaboració del projecte "Ens expressem!" es va centrar a que tots els nens i nenes de l'aula poguessin partir de les mateixes vivències i tinguessin

la possibilitat d'aprendre conjuntament amb els seus iguals, tot proporcionant-los activitats d'expressió corporal que els facilités l'adquisició de nous aprenentatges, en especial, a aquells que pateixen situacions de desigualtat dins i fora del context escolar.

2 Objectius

L'objectiu d'aquest estudi es aprofundir en el concepte d'exclusió social i conèixer alguna estratègia inclusiva que tingui com a finalitat atendre la diversitat existent de les aules ordinàries per tal d'evitar l'exclusió dels infants amb més risc social.

Així, els objectius d'estudi que m'he marcat per a la realització del present treball són:

- Conèixer el terme d'exclusió social i els principals factors que l'encadenen
- Conèixer la realitat existent sobre els alumnes amb risc d'exclusió social a partir de l'estudi del context concret de l'escola "La Vall del Ges"
- Conèixer la diversitat que hi ha a les aules ordinàries
- Portar a terme una estratègia inclusiva, com és l'expressió corporal, a l'aula de P-3 de la Vall del Ges per atendre la diversitat de l'aula
- Analitzar la proposta d'acció que es va portar a terme al centre de pràctiques

3 Metodologia

L'estudi m'ha permès adoptar una definició sobre el terme d'exclusió social i els principals factors que l'encadenen, centrant-me en l'actual crisi socioeconòmica i les conseqüències que comporten aquesta situació, sobretot en les famílies i els infants que pateixen condicions de vulnerabilitat. També s'ha aprofundit sobre aquest concepte a partir de la informació que s'ha obtingut en el centre de recerca. Més concretament, de la pròpia vivència s'ha intentat reflectir l'exclusió social que molts infants pateixen degut a la situació que viuen els seus progenitors.

La metodologia que s'ha fet servir al llarg de l'elaboració del treball final de grau ha estat un pla d'investigació- acció. Suárez (2002: 42) defineix la investigació- acció com: "[...] una forma de estudiar, de explorar, una situación social, en nuestro caso educativa, con la finalidad de mejorarla, en la que se implican como "indagadores" los implicados en la realidad investigada".

A través d'aquest mètode s'ha estudiat una situació social, com és l'exclusió social, s'ha aprofundit sobre el concepte de diversitat, partint de la idea que la diferència està en cada un de nosaltres, i d'inclusió com una eina educativa que té com a finalitat prevenir els processos d'exclusió social dins les aules ordinàries. D'aquesta manera, l'objectiu de l'estudi era entendre millor les nocions d'exclusió social, com viuen aquesta situació els propis infants i conèixer alguna estratègia inclusiva -com és l'expressió corporal- que tingués com a finalitat atendre la diversitat existent de les aules ordinàries per tal de combatre l'exclusió dels infants amb més risc social.

Durant el procés d'investigació s'ha fet servir l'enfocament qualitatiu, mitjançant dimensions concretes com són els estudis d'informes, les bases teòriques sociològiques, pedagògiques i culturals que m'han permès conèixer, extreure idees concretes i reflexionar sobre una realitat actual que afecta directament a les famílies, als infants i als centres educatius.

A més de les bases teòriques, l'estudi es va realitzar en el context concret de l'escola "Vall del Ges", concretament a la segona etapa del cicle d'Educació Infantil, durant dos mesos amb la finalitat de conèixer de primera mà la realitat existent sobre els alumnes

amb risc d'exclusió social i portar a terme estratègies inclusives -com és l'expressió corporal- tenint en compte la realitat existent de l'aula. En aquest sentit, segons Debbie (2011) l'educació corporal és una estratègia inclusiva ja que s'elogia totes les representacions, tant a la persona que fa dansa com a la que fa mímica. Per tant, és una manera de fomentar el treball en equip i que cada participant se senti important dins del grup.

Inicialment es pretenia estudiar i analitzar propostes d'acció i estratègies d'intervenció inclusiva que es portessin a terme a les aules ordinàries, del Cicle d'Educació Infantil, a través de fonts documentals i de l'anàlisi de situacions pràctiques. Els infants i els docents de l'escola escollida eren la mostra de l'estudi.

Amb aquesta recerca etnogràfica es volia extreure informació rellevant i transcriure els conceptes més significatius del camp observat que, posteriorment, s'havien d'organitzar en una graella, tot classificant les dades per categories i, a partir de la pauta obtinguda, extreure conclusions -sobre l'estratègia educativa i inclusiva analitzada- que em permetessin elaborar la proposta d'acció amb la finalitat de saber quins passos calien tenir en compte alhora de treballar l'expressió corporal amb els infants de 3-6 anys.

Tot i que l'observació etnogràfica semblava un bon mètode per obtenir una informació acurada sobre la pròpia estratègia d'intervenció, al final, després de varis dies a l'escola, i de conèixer la situació socioeconòmica de la majoria de les famílies Marroquines que porten als seus fills al centre, es va decidir analitzar la situació de risc d'exclusió social dels nens i nenes de P-3 i observar la pràctica educativa amb la finalitat de continuar amb la metodologia de l'aula assignada, tot aprofundint i obtenint dades qualitatives sobre el tema a tractar. Per tant, en aquesta part de l'estudi el mètode que s'ajustava als objectius era l'observació directe i no participant.

Tal com diu Herrero (1997: 3): “[...] l'observació constitueix un mètode de treball no solament en la investigació educativa sinó també, i fonamentalment, en la tasca diària dels docents que desenvolupen la seva activitat en contacte directe amb l'alumnat.”

Un cop analitzada la informació es va planificar una proposta d'expressió corporal que es va portar a terme, durant l'estada de pràctiques, a l'aula de P-3 de l'escola Vall del Ges de Torelló. Dins d'aquest context educatiu, els objectius de la proposta d'acció van ser dos: desenvolupar una estratègia inclusiva que arribés a tots els infants i analitzar posteriorment la proposta d'acció amb la finalitat d'explorar si els infants van participar i gaudir de la sessió i si la intervenció proposada s'ajustava a una estratègia inclusiva o no.

Per a poder analitzar els objectius proposats el procediment més adequat que em facilitava la recollida d'informació va ser l'enregistrament: que es va portar a terme amb mitjans electrònics com és la càmera de filmar. Abans de gravar als nens i nenes calia tenir present el consentiment dels pares o tutors. L'autorització va ser demanada a través d'un escrit on els adults van signar el dret d'imatge.

Per una banda, mentre es realitzava la intervenció amb els infants de P.3 el mètode qualitatiu que es va fer servir va ser l'observació participant. Tal i com diu Bisquerra (2004: 239): "L'observació participant consisteix en observar al mateix temps que es participa en les activitats del grup que s'investiga."

D'altra banda, per poder obtenir més informació sobre els participants i la pròpia pràctica educativa es va observar la gravació a casa, d'aquesta manera es van ampliar les dades a investigar. Per tant, en aquest context l'observació serà indirecta.

Per finalitzar aquest apartat es donarà constància de la informació obtinguda i de les conclusions a les quals s'ha arribat amb la investigació en el present treball.

4 Concepte d'exclusió social

4.1 L'exclusió social i els principals factors que l'encadenen

Abans de definir el terme “exclusió social” primer hauríem de saber quin significat té la paraula “exclusió”. El Diccionari de la llengua Catalana (DIEC2, 2007) indica que el prefix *ex* significa “deixar d'ésser” i es refereix al terme “excloure” com el fet de “no admetre l'entrada (d'algu), privar-ne l'admissió, refusar-li la participació”, en altres paraules, deixar de cantó a l'individu.

Tenint clar aquest primer terme, trobem a la Gran Enciclopèdia Catalana (1968) que “l'exclusió social” és la: “Situació de separació o privació en què es troben determinats grups o individus respecte a les possibilitats laborals, econòmiques, polítiques i socials a la qual tenen accés la major part dels ciutadans.”

A aquesta definició també hi podem afegir la que fa La Fundació Lluís Vives al seu informe “Claus sobre la pobresa i l'exclusió social a Espanya” (2007: 6) on s'argumenta que: “La situació d'inclusió o exclusió social d'un individu es defineix, per tant, en termes relatius a la situació de l'individu pel que fa a la població considerada majoritària, valorant la situació de la persona pel que fa a la possibilitat d'exercir els drets socials de la majoria.”

Així doncs, podem entendre que el terme d'exclusió social és un concepte “multidimensional” (Fundació Luis Vives, 2007) que fa referència a la pèrdua dels drets socials que un individu pot patir sense poder participar plenament dins de la societat. Dins d'aquest marc, hi trobem infants que, degut a la situació que travessen els seus progenitors, han perdut els seus drets i les seves necessitats bàsiques han quedat descobertes.

Però, quins són els principals factors “multidimensionals” que generen exclusió social? És la pobresa el factor més decisiu per estar exclòs socialment?

Es tendeix a creure que les persones sense recursos econòmics, normalment els que viuen en barris marginals o als carrer, anomenats “sense sostres”, són els que es troben

en risc o en situació d'exclusió social. Al gràfic hi podem observar quins són els principals àmbits i factors, detectats fins al moment, que generen exclusió social.

Àmbits d'exclusió		Factors d'exclusió	Eixos de desigualtat
Econòmic	E D U C A C I Ó	- Pobresa - Dificultats financeres - Etc.	Classe social Gènere Ètnia Territori Procedència ...
Laboral		- Atur - Subocupació - Etc.	
Sòcio-sanitari		- Addicions i malalties - Trastorns mentals - Etc.	
Residencial		- Sense habitatge - Infrahabitatge - Etc.	
Relacional		- Debilitat de xarxes familiars - Estigmatització - Etc.	
Ciutadania		- Sense accés - Privació de drets - Etc.	

Font: Extret de l'assignatura Diversitat i diferència a l'escola. Eixos de desigualtat i educació¹

Si fem la lectura del gràfic podem comprovar que l'exclusió social és el resultat d'una combinació de desavantatges, relacionats amb diversos àmbits, com l'econòmic, social, cultural i polític, de l'individu que poden generar desigualtats i dificultar la plena integració a la societat. Al quadre també hi veiem que l'educació i la formació són dos puntals claus per combatre aquests factors de desavantatges.

A l'Informe "d'Inclusió i cohesió social de Sant Boi de Llobregat"² s'argumenta que els factors "multidimensionals" es generen quan:

[...] les persones o col·lectius que no participen en activitats clau o en àmbits centrals de la societat, no només per causa de la manca de recursos sinó per altres motius, com ara la discriminació, els problemes de salut, les carències formatives, la localització geogràfica, o l'aïllament relacional. La pobresa material roman com un factor important, però no l'únic. L'èmfasi recau en la coincidència d'un cúmul de circumstàncies desfavorables, sovint fortament interrelacionades.

¹ Tort, T. *Diversitat i diferència a l'escola. Eixos de desigualtat i educació*. Dins de "Tema 1. Presentació general". Vic: campus virtual, durant la sessió del 18 de setembre de 2012

² Informació extreta del campus virtual, proporcionada pel professor Antoni Tort i Bardolet mentre impartia l'assignatura *Diversitat i diferència a l'escola. Eixos de desigualtat i Educació*, durant la sessió del dia 9 d'octubre de 2012

Estem d'acord que els recursos econòmics no generen, necessàriament, aïllament social però, d'altra banda, cal tenir present que una família que disposa d'ingressos té més oportunitats alhora d'accedir al benestar social (educació, sanitat, treball, habitatge, etc.). Per contra, una família sense ingressos econòmics, a més de tenir problemes per fer front les despeses d'una llar, es comencen a deteriorar les relacions familiars i socials degut a la inestabilitat emocional i personal que pot patir l'individu. En aquest sentit, UNICEF defineix la pobresa com un factor decisiu que pot deteriorar el sentiment de pertànyer a un grup social i que va més enllà d'obtenir o no recursos econòmics, tal i com podem veure en el següent text:

Ser un niño pobre en España no significa necesariamente pasar hambre, però sí tener muchas más posibilidades de estar malnutrido; no significa no acceder a la educación pero sí tener dificultades para afrontar los gastos derivados de ella, tener más posibilidades de abandonar los estudios y que sea mucho más difícil tener acceso a los estudios medios o superiores; no significa no tener un techo donde guarecerse pero si habitar una vivienda donde en el frío o las humedades pueden deteriorar el estado de salud; no significa no poder acudir al médico, pero sí tener problemas para pagar tratamientos. La pobreza puede afectar a las relaciones familiares y sociales y que los menores de edad estén en situaciones de mayor riesgo de desprotección y, a su vez, hace más complicadas las relaciones sociales del niño o niña con sus iguales generando sentimientos de inferioridad o de burla por algunos compañeros por la ropa u otras pertenencias, o por la carencia de ellas. Ser pobre supone, tanto para el propio individuo como para toda la sociedad, desaprovechar esa valiosa e irreplicable “ventana de oportunidad” que es la infancia en todos los ámbitos, el educativo, en la salud, en el compromiso y la participación ciudadana y en las relaciones sociales y personales. (UNICEF, 2010-2011: 19)

La reflexió que en faig amb la informació extreta és que els més pobres són els qui tenen més risc de patir exclusió social ja que són els sectors més vulnerables i els que solen patir múltiples factors, esmentats anteriorment, que, “[...] posats en relació entre si i acumulats sobre una mateixa persona, dibuixaran els perfils d'exclusió social” (Fundació Luis Vives, 2007).

4.2 L'exclusió social a Catalunya

Diàriament a les notícies ens informen que actualment al nostre Estat hi ha uns 6 milions de persones aturades des de que es va iniciar la crisi socioeconòmica. En aquest sentit, Echeita (2006: 77) assenyala que entre els individus aturats hi ha: “[...] un 18,5% de personas que viven en la pobreza: es decir, con ingresos por debajo del 60% de la media, lo que hace una cantidad de entre 1,5 y 1,7 millones de ciudadanos.”

Una situació greu que avui dia pot afectar a qualsevol col·lectiu però, especialment a aquells que ja patien una situació difícil, és a dir, als més vulnerables; famílies, on probablement tots els seus membres en actiu es troben a l'atur; sota una situació precària i tocant els llindars de la pobresa. Els més “afortunats” cobren una prestació d'uns 420 euros mensuals o reben ajudes de serveis socials i/o familiars, en canvi, d'altres que subsisteixen com poden.

Fent referència a les dificultats d'una família sense ingressos, UNICEF en el seu informe “La infancia en España” ens argumenta en el següent text que:

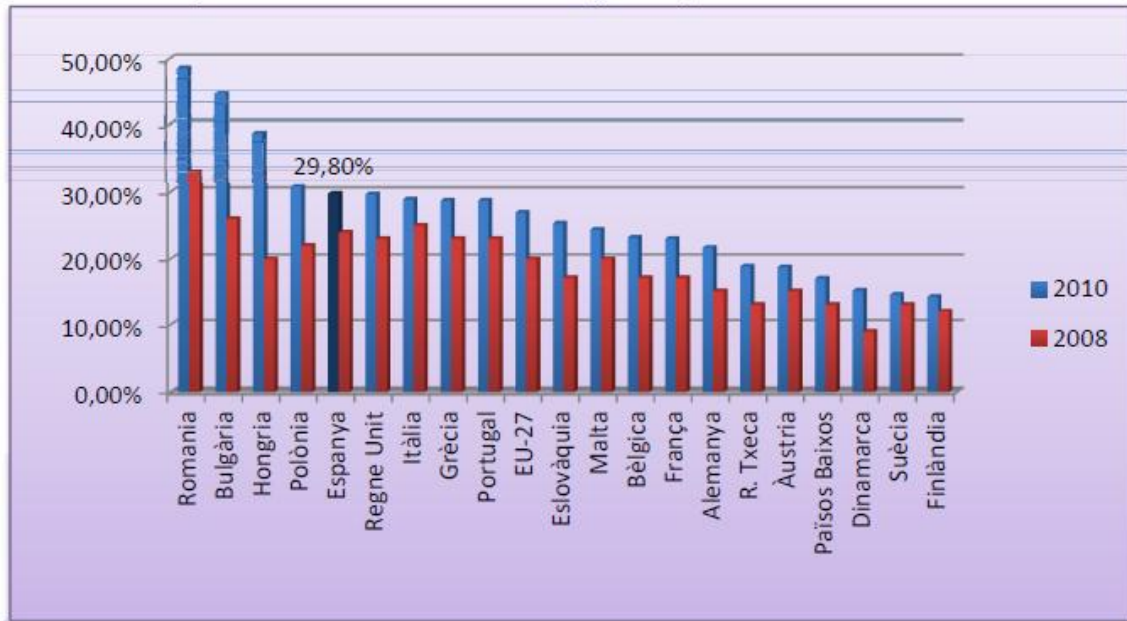
El impacto de la crisis se ha hecho notar en la cantidad de ingresos de las familias. [...] las altas tasas de desempleo ya están mostrando un aumento del riesgo de exclusión social de las familias, especialmente de las parejas jóvenes que tienen hijos. [...] En los hogares con niños en los que ninguno de los adultos activos trabaja, el riesgo de pobreza se eleva a un 62,8%, frente al 9,3% de los hogares en los que todos los adultos activos están trabajando. (UNICEF, 2010-2011: 22-26)

La Federació d'Entitats i d'Educació a la Infància i l'Adolescència també destaca en el seu informe sobre “Pobresa Infantil a Catalunya” que:

Els efectes de la crisi econòmica i financera en l'empobriment de les famílies i dels infants es fan també evidents a l'analitzar la taxa de risc de pobresa infantil i exclusió social [...] com el de viure en una situació de privació severa i en llars on la intensitat de l'ocupació és baixa”. I afegeix “[...] el risc de pobresa i exclusió social dels menors de 16 anys ha passat en dos anys, des de l'any 2008, que es va iniciar la crisi, del 24% al 29,8% [...] per la situació d'alt atur que es viu a Espanya. (FEDAIA, 2012: 12)

Aquestes són dades de l'any 2010 i, des de llavors, s'ha accentuat la crisi econòmica.

Taxa de risc de pobresa infantil i exclusió social (AROPE) en la UE

Font: Eurostat, dins de l'informe "Pobresa Infantil a Catalunya", de FEDAIA (2012: 12)

Com podem veure els estudis realitzats per UNICEF i FEDAIA posen de manifest que els infants són els més vulnerables als efectes de la crisi econòmica, subratllant que la pobresa infantil està molt relacionada amb la precarietat laboral, els baixos salaris i la inestabilitat en l'ocupació dels progenitors que, com a conseqüència, provoquen una "elevada taxa de pobresa infantil" (UNICEF 2010-2011: 26).

Però, com afecta la crisi econòmica en els nens i nenes?

La Federació d'Entitats d'Atenció i d'Educació a la Infància i la Adolescència (FEDAIA) encapsa-la el seu informe "Pobresa Infantil a Catalunya" amb aquest esgarriant titular:

"Un 26,5% dels infants a Espanya i un 23,7% dels de Catalunya viu sota el llindar de la pobresa"

Una definició ajustada sobre la pobresa infantil la va realitzar l'Assemblea general de les Nacions Unides l'any 2006 on s'esmentava que els nens i nenes que viuen en la pobresa no tenen cobertes les necessitats bàsiques, és a dir, estan privats de nutrició,

aigua, higiene, vestimenta i tenen dificultats per accedir als serveis bàsics de salut, educació, participació i protecció social.

Cal tenir present que per caracteritzar la pobresa infantil es tenia en compte els recursos econòmics i, actualment, com esmenta UNICEF (2010-2011: 26): “[...] la pobreza está íntimamente ligada a la exclusión social como carencia de oportunidades, especialmente las educativas, pero también las relacionadas con la salud o las relacionadas sociales”.

UNICEF en el seu últim informe “La infancia en España” ens comenta que, en aquesta situació de crisi econòmica, cal tenir present als infants d’edats primerenques ja que:

[...] son enormemente sensibles a las situaciones de falta de atención, de recursos o a la mala calidad de los servicios. Una mala nutrición o atención médica en esa etapa vital, o la falta de estímulos educativos pueden tener consecuencias irreversibles que condicionarán la salud, las capacidades, el desarrollo, e incluso el comportamiento de ese niño. (UNICEF, 2012-2013: 23)

Així, queda clar que l’impacte de la crisi econòmica afecta de ple a les llars on hi viuen nens i nenes. Llars on la manca d’ingressos fa empitjorar la cobertura de les necessitats bàsiques de l’infant, és a dir, possiblement, la qualitat d’aliment, de vestimenta, les condicions d’habitatge, els problemes de salut i la no assistència als centres educatius fa incrementar la situació de vulnerabilitat tot generant els factors d’exclusió social esmentats en l’apartat anterior.

4.3 L'exclusió social als centres educatius

Les escoles són el reflex de la societat. En elles hi podem presenciar les transformacions socials, culturals, econòmiques i tecnològiques d'aquesta última dècada. Canvis socials que al llarg d'aquests últims anys s'han anat agreujat: hem passat d'una època de bonança a causa de l'acceleració econòmica on, qui més o qui menys, tothom podia gaudir d'un benestar social, a una època de malestar degut al decreixement econòmic i financer del nostre país.

Una inquietud col·lectiva on les diferències, entre els qui tenen més i els qui tenen menys, s'intensifiquen i, com a conseqüència, es generen més desigualtats socials, tal i com podem veure en el següent text:

[...] la diferencia tiene que ser un mecanismo de construcción de nuestra autonomía y nuestras libertades, no la excusa para profundizar las desigualdades sociales, económicas y políticas. Es en la escuela democrática donde se construye la pedagogía de la esperanza, antídoto limitado aunque necesario contra la pedagogía de la exclusión que nos imponen desde arriba y que, víctimas del desencanto o del realismo cínico, acabamos reproduciendo desde abajo. (Gentil, 2001: 29)

L'experiència viscuda als centres educatius, a través de les pràctiques realitzades, m'han confirmat la realitat existent dins les aules; on s'acullen infants que provenen d'entorns molt diversos. Aquestes diferències s'intensifiquen amb l'actual crisi econòmica que ha provocat retallades als sectors públics i, com a conseqüència, comporten més "inestabilitat social" (González; Guinart, 2011: 46).

Les persones que més pateixen aquestes mesures són les famílies que s'han quedat a l'atur, ja que no disposen de cap ingrés per fer front els pagaments mensuals i les seves necessitats bàsiques queden descobertes, corrent el perill d'estar exclosos socialment.

El paper dels centres educatius és essencial alhora de lluitar contra les desigualtats i els fenòmens que causen l'exclusió social que molts infants pateixen degut a la situació que viuen els seus progenitors. Les escoles han de fer el possible per garantir una educació inclusiva i de qualitat on tots els infants poden tenir accés i ser tractats per igual amb la finalitat de construir entre tots una societat més cohesionada, perquè, en paraules de

Gentili (2001: 25) la diversitat el que fa es oferir-nos més i millors oportunitats per aprendre, el contrari comporta ineludiblement a l'exclusió social. En aquest sentit, cal tenir en compte, com afirma Sacristán en l'apartat següent, que:

La cuestión de la exclusión social desde la educación es un tema complejo al que hay que enfrentarse teniendo en cuenta múltiples factores, tales como la lucha contra las desigualdades, la crisis de los valores, la realidad multicultural de nuestras sociedades, la convivencia en las aulas y fuera de ellas, la educación para y en democracia, la heterogeneidad de los ritmos de aprendizaje. Y es que lo diferente es tan deseable como inaceptable la desigualdad, aspectos éstos en los que la educación pública debe ser ejemplo y punta de lanza a favor de la inclusión en condiciones dignas y justas de todo el alumnado. (Sacristán, 2000: 917)

4.4 Alumnes amb major risc d'exclusió social al Centre La Vall del Ges

Partint dels conceptes exposats anteriorment, al llarg de la meua estada al centre de pràctiques he pogut presenciar que els infants que provenen del Marroc són els col·lectius més vulnerables i els qui més s'acosten als perfils d'exclusió social degut a que la gran majoria no entenen la llengua vehicular del centre, i els seus progenitors tenen dificultats per accedir al món laboral i necessiten ajudes socials per fer front la situació en la qual es troben. Condicions que generen desigualtats i desavantatges, corrent el risc de quedar al marge de la societat.

Aquestes famílies varen deixar el seu país d'origen, la seva cultura i la seva identitat cultural per desplaçar-se a un altre indret amb l'esperança de millorar la seva situació econòmica i poder donar una millor qualitat de vida als seus fills/es.

Aquesta necessitat que, majoritàriament, tenen moltes famílies nouvingudes de desplaçar-se a un altre lloc significa que la gran majoria estaven patint una situació insostenible i precària al seu país d'origen i que, un cop han arribat al nou país d'acollida, la seva situació ha empitjorat degut a la crisi econòmica que estem travessant. Així ho comenta FEDAIA (2012: 16) en el seu informe sobre "La pobresa infantil a Catalunya": "Encara que la crisi ha produït "noves famílies e infants en situació de pobresa", la situació més greu és la d'aquells que ja vivien a la vora de la precarietat i la situació dels quals s'ha aguditzat de forma dramàtica."

El 25 de maig vaig presenciar l'angoixa i el malestar que viuen les famílies marroquines en risc d'exclusió social a causa de la situació socioeconòmica que travessen. Durant tot el matí la mestra de P3 va realitzar entrevistes conjuntament amb l'Aixa -la mediadora que prové de Serveis Socials i que s'encarrega de facilitar l'intercanvi d'informació entre les mestres i les famílies que no parlen la llengua vehicular de l'escola –el català-, als pares dels set infants magrebins que hi ha a l'aula de P-3 amb la finalitat d'entregar els informes trimestrals dels seus fills/es i parlar sobre com s'havien adaptat a l'escola i els conceptes adquirits al llarg de l'escolarització.

La situació que vaig viure en aquella sala va ser molt frustrant. A mesura que les famílies anaven entrant a l'habitació, en comptes d'interessar-se pel progrés del seu

fill/a a l'escola, els seus interessos es concentraven en explicar la situació tant precària que estan vivint. Doncs no és d'estranyar, quatre de les set famílies magrebines viuen en condicions infrahumanes, ja sigui perquè no poden cobrir les necessitats bàsiques o bé perquè no poden fer front al pagament mensual de la hipoteca o del lloguer.

Concretament, un dels pares ens va explicar molt alterat que fa quatre anys que no treballa i que no rep cap ingrés i, segons el seu testimoni, els Serveis Socials no estan atenent les seves demandes, és per aquest motiu que es veu obligat a sortir totes les nits, recorrent els carrers del poble, en busca de menjar per poder alimentar als seus fills; mirant l'interior de tots els abocadors.

Aquesta situació tant dramàtica és el reflex que han de viure dia rere dia els infants que provenen de famílies en risc d'exclusió social. Famílies que no poden proporcionar als seus fills i filles una alimentació de qualitat ni una vestimenta adequada a l'època de l'any.

Una realitat que he pogut presenciar en primera persona i que a tall d'exemple vull explicar. Són les nou del matí i, a ple hivern, els infants arriben a l'escola ben aïllats: amb la jaqueta, els guants i la bufanda però, un nen que cursa P-3 entra, com casi cada dia, sense jaqueta, amb les sabates estripades i tremolant de fred. És hora d'esmorzar i el nen ens diu que porta un entrepà de Nutella (el pa l'elabora la seva mare) però si separem les dues llesques al seu interior no hi ha senyals de la xocolata. Són les dotze del migdia i la seva germana o bé el seu germà, que cursen segon i quart de primària al mateix centre, el recullen.

A la tarda el nen arriba a classe desganat, arrossegant les cames, sense ganes de jugar i amb signes d'esgotament. Durant l'activitat escolar li costa realitzar les tasques i, normalment, demana ajuda, tot i així, és un dels infants nouvinguts que té la llengua de l'escola més adquirida. L'infant ha despertat en mi un sentiment de compassió. La tutora em comenta que a casa del nen hi conviuen nou persones: set nens i nenes de diverses edats i els dos progenitors.

El nen viu en un habitatge molt reduït, el menjador té doble funció on, a més de fer els àpats, també hi dormen. Quan la mare de l'infant prepara el dinar o sopar tots mengen de la mateixa cassola; es dóna prioritat als homes i després a les dones, tant els adults com els petits s'han d'espavilar si volen menjar. Per tant, segurament el nen ha vingut moltes vegades a classe sense fer els àpats corresponents.

Dos dies abans de finalitzar el període de pràctiques el pare va venir a l'escola i li va demanar a la tutora de P-3: -“El niño mañana no vendrá, pasa algo?”; “Es que tenemos una boda en Santa Coloma y tenemos que ir”. La Nuri molt educadament li va dir que durant aquells dies estava previst fer el pastís de pasqua i emportar-se l'àlbum del trimestre però que si havien de marxar ja li donaria després de les vacances de Setmana Santa.

Finalitzades les vacances hem vaig passar per l'escola per veure tant als infants de P-3 com a les mestres del centre. Al entrar a l'aula la meva sorpresa va ser no trobar-me al nen. La tutora em va comentar que un amic dels pares havia anat a l'escola amb la intenció de recollir totes les pertinències dels nens (llibres, treballs, àlbums, etc.) però que ningú sabia del cert la procedència dels infants.

Després de descriure la situació que viu aquest infant, –cal dir que aquest és un dels casos però no l'únic que hi ha a l'aula- a partir de la informació recollida i observada durant la meva estada al centre de pràctiques, podem comprovar, una vegada més, com els menors són els més vulnerables que, en aquest cas i degut a la situació socioeconòmica dels seus pares, el nen ha de realitzar moviments migratoris constants.

En relació als moviments González i Guinart (2011: 103) ens diuen que: “Aunque su nueva situación pueda ser mucho mejor que la que tenía, deja atrás un paisaje, unas costumbres, un clima y unas relaciones personales y sociales concretas a las cuales estaban acostumbrados y vinculados, aun siendo éstas deficitarias.”

5 La igualtat d'oportunitats; un dret essencial a l'escola

5.1 Concepte de diversitat a l'aula

Normalment als centres educatius sentim a parlar sobre el concepte de diversitat, però realment sabem que vol dir aquest terme? Des de que va néixer el concepte “d'atenció a la diversitat” s'ha usat el termini de diverses maneres.

En aquest sentit, Essomba descriu la idea de diversitat segons els següents períodes:

Entre el 1991-1994 [...] s'usa el terme com a nucli del sintagma nominal en el qual és inserit: “diversitat en la intervenció educativa”, “diversitat cultural”; 1994-1996 [...] apareix un curs titulat “Alumnes amb necessitats educatives especials: un nou tractament de la diversitat”. Comencen, així, uns anys en què el terme “diversitat” passa a subordinar-se a “tractament” definint un interès per un discurs més pràctic que ideològic. 1996-1998. Emergeix l'ús del terme “atenció a la diversitat” per primera vegada. 1998- endavant. S'imposa en solitari l'ús terminològic “d'atenció a la diversitat” i desapareix qualsevol menció a “tractament de la diversitat. (Essomba, 2005: 128)

Com podem veure el concepte de “diversitat” ha passat de tenir unes “connotacions mèdiques” (Essomba, 2005) a una intervenció educativa que neix com a conseqüència d'una realitat social on, en paraules d'Essomba (2005: 130): “[...] el discurs sobre diversitat se centra en aspectes més socials que individuals, més en l'eliminació de la desigualtat que en el respecte a la diferència”.

Fent esment sobre el respecte a la diferència, cal esmentar l'article 2 de la Declaració Universal dels Drets Humans que exposa:

Qualsevol persona pot prevaler-se de tots els drets i de totes les llibertats que aquesta declaració proclama, sense cap distinció de raça, de color, de sexe, de llengua, de religió, d'opinió pública o d'altra mena, d'origen nacional o social, de fortuna, de naixement o de qualsevol altra classe. Hom no farà tampoc cap distinció fonamentada en l'estatus polític, administratiu i internacional del país o territori del qual depengui jurídicament la persona, tant si es tracta d'un país o territori independent, com si està sota la tutela, encara que no sigui autònom o que estigui sotmès a qualsevol limitació de sobirania.

A l'escola, als parcs, als pobles i ciutats existeix la heterogeneïtat, així doncs, hauríem d'estar habituats a conviure amb la diferència perquè, en paraules de Tort (2012) ser diferents és estar dins de la normalitat: allò que no és normal és ser igual.

Com indicava en l'apartat anterior, les diferències entre persones riques i pobres s'intensifiquen amb l'actual crisi socioeconòmica del nostre país. Si a aquest context hi afegim ser immigrant les problemàtiques socials augmenten. Com ja sabem, des de fa aproximadament una dècada han arribat als països occidentals persones d'altres indrets que busquen millorar el seu futur. Aquest fenomen migratori provoca, per a qualsevol persona que deixa el seu país d'origen, un "desavantatge social i un sentiment d'ambivalència" (González; Guinart, 2011).

Per una banda, la persona que prové d'un altre país ha de lluitar amb les dificultats de comunicació a causa del desconeixement de la llengua i la cultura de l'Estat d'acollida, per tant, està en desavantatge en relació a la resta d'individus. D'altra banda, ha de fer front a la desconexió dels seus trets identitaris i començar a conviure amb altres identitats culturals. És per aquest motiu que les minories socials, entre elles les persones immigrants, se solen agrupar en un mateix territori intentant preservar la seva "identitat cultural" (Castiñeira, 2004).

Aquest context multicultural ha suposat pels països Europeus -i sobretot per a les persones nouvingudes- una nova realitat social on tots els membres han tingut que adequar-se. En aquest sentit, Castiñeira (2004: 51) assenyala: "Haurem d'aprendre a viure amb l'estranger, a contemplar al nostre voltant la diferència de l'altre, a incorporar la peculiaritat d'alguna d'aquestes diferències"

Les escoles estan, o haurien d'estar, habituades a tractar de forma natural amb la diversitat a l'aula. En aquest sentit, Gimeno (2000: 73) ens diu que les pràctiques educatives "[...] se topan con la diversidad como un dato de la realidad. Ante tal hecho caben dos actitudes básicas: tolerarlo, organizándolo, o tratar de someterlo a un patrón que anule la variedad".

Els centres educatius que acullen a un gran nombre d'infants, ja siguin d'altres procedències, o que pateixen una situació socioeconòmica difícil o bé que presentin alguna necessitat educativa especial o específica, han de garantir l'atenció a la diversitat i portar a terme mesures de convivència social per tal d'evitar les tensions que es generen fora i dins de les aules.

En paraules de Besalú: [...] Estos planes de convivencia, que según el artículo 121 de la LOE deberán elaborar **todos los centros educativos**³, darán cobijo a todas aquellas acciones destinadas a la mejora de la convivencia en las aulas y en, el entorno comunitario; los mecanismos disponibles para la resolución de los conflictos; y las medidas diseñadas para lograr un clima seguro, amable y participativo. (Besalú, 2008: 5)

Com ja sabem, durant l'etapa obligatòria (dels 6 fins als 16 anys) tots els infants tenen dret a rebre una escolarització gratuïta i ser atesos des de la diversitat, en aquest sentit, les institucions han de fer el possible per donar resposta als possibles problemes escolars i a les desigualtats que es generen en les mateixes institucions. El nostre context actual suposa una nova realitat social a la qual els centres educatius no els hi queda més remei que adequar-se a la heterogeneïtat existent per així poder atendre les necessitats del nou alumnat.

Per tant, tots els infants han de poder rebre una educació accessible, igualitària i inclusiva; un ensenyament on tots els seus membres tenen accés a les mateixes oportunitats i, l'escola ha de ser l'instrument social que lluita per l'ensenyament no discriminatori per així evitar la segregació i l'exclusió social.

---

³ Text ressaltat en negreta pel propi autor

5.2 La diversitat a l'aula de P-3 de l'escola La Vall del Ges

A l'escola Vall del Ges de Torelló hi ha un predomini de famílies immigrants i famílies castellanoparlants; reflex de la majoria de la població del barri.

L'aula de P-3 està composta de 15 infants, concretament de cinc nens i deu nenes. Entre els infants de la classe "Els Patufets" hi trobem que set famílies provenen del Marroc i, la gran majoria, no entenen la llengua vehicular del centre –el català–, cinc són famílies castellanoparlants, és a dir, a casa no parlen el català però, tot i així, tenen coneixements bàsics de la parla i, les últimes tres famílies són catalanoparlants.

Segons l'escola la majoria dels alumnes de P-3, concretament un 53%⁴, tenen dificultats per entendre a la mestra i expressar-se oralment en català. Entre aquests infants també hi trobem famílies que presenten dificultats socioeconòmiques i que sobreviuen d'ajudes que provenen de Serveis Socials o de Càritas.

A l'escola s'intenta treballar inclusivament. Amb la finalitat d'atendre la diversitat dins l'aula ordinària es fan diferents modalitats grupals a l'hora de fer les activitats: gran grup, grup partit i petit grup. La divisió dels grups es realitza segons els nivells dels infants, és a dir, de forma homogènia, ja sigui per realitzar reforç del llenguatge matemàtic/TIC o verbal.

Per poder realitzar les activitats el centre disposa d'unes hores que són destinades a l'atenció a la diversitat amb la finalitat d'impartir les diferents matèries i poder atendre millor l'alumnat que presenti dificultats en una o diverses àrees. Així, com s'especifica al document "Atenció a la diversitat a l'educació infantil i primària" (2012: 7) el centre intenta: "Donar una resposta personalitzada per garantir l'aprenentatge de la llengua, l'accés al currículum comú i els processos de socialització d'aquests alumnes, i establir els criteris metodològics i els materials curriculars que facilitin la integració a les aules ordinàries des del primer moment."

---

⁴ Informació extreta del Projecte Educatiu de Centre, dins l'apartat "Atenció a la diversitat"

Al parvulari les hores que es destinen per l'atenció a la diversitat són:

- A P3 un total de 6h setmanals es treballa amb el grup partit (ho fa una altra mestra del cicle)
- A P4 un total de 2h setmanals fan tallers amb petits grups
- A P5 fan 11h setmanals de reforç i 3h de taller de llengua

A l'etapa d'Educació Infantil quan es fa reforç a l'aula es treballa l'àrea de llenguatge matemàtic/TIC amb la finalitat d'adquirir nocions numèriques, de lògica i domini del ratolí. Amb grup reduït es treballa l'àrea de llenguatge verbal; a P3 es fan converses verbals per tal de treballar l'expressió oral i la capacitat d'escoltar i entendre; a P4 es treballen les vocals i la lectoescriptura, i a P5 es fan dos grups de lectura homogenis i fan lectures adequades al nivell del grup.

També es fan racons per tal d'afavorir les relacions entre alumnes i els mestres, per compartir experiències, descobrir espais diferents i gaudir jugant i tallers on es treballen totes les àrees: orientació espacial, lògica, percepció, memòria auditiva, plàstica, jocs de taula/tradicionals, danses, contes, llenguatge verbal, etc.

A l'escola es fa immersió lingüística, ja que les mestres tutores parlen en català, i per garantir l'aprenentatge de la llengua, com he esmentat anteriorment, els infants de l'aula de P-3 cada dilluns al matí fan conversa. En aquest cas, la modalitat que es porta a terme és la de grup dividit, és a dir, tots aquells infants que les seves famílies provenen del Marroc van a una altra aula amb la Carme amb la finalitat de treballar l'expressió oral.

La Carme forma part de l'Equip d'Assessorament en Llengua, Educació Intercultural i Cohesió Social (ELIC) i s'encarrega d'atendre a l'alumnat nouvingut i amb risc d'exclusió social, d'assessorar al professorat per la planificació de la resposta educativa i d'orientar a les famílies.

Durant aquestes sessions la Carme demanava als infants que realitzessin diverses accions amb la finalitat de fer-los parlar, com ara dir el nom i el bon dia: -"Hola soc en Mohamed. Bon dia!"; dir la roba que portaven: -"Porto una bata, que té botons. Porto un

jersei/vestit, un pantaló/faldilla i unes sabates”, o bé treballar l’esquema corporal, tot demanant-los: -“Tens ulls?” i el nen o nena havia de respondre: -“Sí. Tinc dos ulls”. Així fins que deien totes les parts del cos.

En aquestes sessions he pogut comprovar que quan es treballa amb infants que estan adquirint la llengua de l’escola sempre ho hem de fer amb un suport visual o bé material que tinguin a l’abast i puguin observar o manipular ja que sinó les paraules queden aïllades i no poden posar una imatge mental a la paraula treballada.

Per tant, com podem comprovar a l’aula de P-3 hi ha infants molt diversos. L’escola fa el possible per atendre la diversitat, mitjançant estratègies educatives, com són les diverses modalitats esmentades, que ajudin a l’alumnat a progressar tant en els continguts curriculars com en la cohesió de grup.

Tot i així, he de dir que quan es fa la divisió dels grups, aquests es realitzen de forma homogènia, ja sigui per realitzar reforç del llenguatge matemàtic o verbal. Per tant, no s’està tenint en compte una de les finalitats de l’educació inclusiva que és dur a terme un treball cooperatiu a través de grups heterogenis on es pugui oferir oportunitats per aprendre dels companys/es i juntament amb ells, sense excloure cap persona del grup per tal d’evitar la segregació.

6 Estratègies per a l'alumnat en situació d'exclusió social

6.1 Estratègies d'inclusió per combatre l'exclusió social

“En els nous contextos socials plens de canvis a tots nivells i nous riscos, l'educació es presenta com un recurs que aparentment permet superar o aguantar millor la dinàmica d'instabilitat constant.”⁵

Dins del sistema escolar s'han de promoure accions i estratègies educatives que facilitin la igualtat d'oportunitats i, per tant, la inclusió de tot l'alumnat. Segons Gratacós (2011) l'educació inclusiva té la finalitat d'incloure a tots els infants, independentment si el nen/a pateix o no necessitats educatives especials o específiques, i així evitar l'exclusió social dins i fora de l'aula.

En aquest sentit, cal fer referència a l'article 28 de la Convenció sobre els drets de l'infant (1989: 9) on s'esmenta que: “Els estats membres reconeixen el dret de l'infant a l'educació, i amb l'objectiu d'aconseguir aquest dret progressivament i basant-se en la igualtat d'oportunitats [...]”

Aquesta mirada inclou eliminar les barreres educatives i les diferències que puguin haver dins d'una escola ordinària amb l'objectiu d'arribar a una “educació inclusiva i comprensiva” (Aymerich; Lloró; Roca, 2012) que acollí la diversitat de l'aula.

Però, què entenem per un model d'escola inclusiva i/o comprensiva?

Barton (1998: 85) defineix la inclusió com: [...] un proceso, por tanto, no es algo que tenga que ver meramente con facilitar el acceso a las escuelas ordinarias a los alumnos que han sido previamente excluidos. No es algo que tenga que ver con terminar con un inaceptable sistema de segregación y con lanzar a todo ese alumnado hacia un sistema ordinario que no ha cambiado. El sistema escolar que conocemos –en términos de factores físicos, aspectos curriculares, expectativas y estilos del profesorado, roles directivos- tendrá que cambiar. Y ello porque educación inclusiva es participación de todos los niños y jóvenes y remover, para conseguirlo, todas las prácticas excluyentes. (Barton, 1998: 85)

---

⁵ Frase extreta dels apunts del dia 20 de novembre de 2012 de l'assignatura: Diversitat i diferències a l'escola. Eixos de desigualtat i educació

Al seu torn, Echeita (2006: 88) ens permet ampliar el concepte d'inclusió esmentant que el terme té a veure en l'aplicació de diverses “[...] prácticas y proyectos orientados a conseguir que la educación escolar contribuya firmemente a la reducción de los procesos de exclusión social en los que se ven envueltos amplios colectivos de alumnos en situación de desventaja y, con ello, a equipar sus oportunidades para favorecer su bienestar personal y social”.

Després de definir el concepte d'inclusió podem entendre que per fer una bona pràctica inclusiva hem d'actuar partint de la realitat existent de l'aula i portar a terme estratègies que incloguin a tots els infants de l'aula i, aquestes pràctiques, s'han de portar a terme dins de l'aula ordinària afavorint així la cohesió social de tots els seus membres.

Tenint clar el concepte d'inclusió cal esmentar el segon terme “Educació comprensiva”. A l'article “Junts a l'aula” de la Fundació Jaume Bofill (2012) es reflecteix quin coneixement hi ha a la societat sobre la realitat de l'escola comprensiva i quina és la pràctica dels centres educatius de Catalunya.

Al document es destaca que l'escola comprensiva és un sistema escolar que lluita per la cohesió social, la integració de la diversitat i la millora dels resultats acadèmics dels infants. Però, malauradament, la realitat és una altra ja que moltes escoles estan regides per un sistema educatiu basat en la segregació i l'exclusió d'aquells alumnes que presenten més dificultat o bé que tenen necessitats educatives especials o específiques i, en funció dels seus nivells, són separats de l'aula ordinària i de la resta d'infants per tal de creant grups homogenis. Aquesta separació pot generar en l'infant una autoestima baixa respecte als seus iguals i, com a conseqüència, un alt índex de fracàs escolar.

En aquest sentit, si volem que tots els infants participin dins de l'aula ordinària cal que apliquem els valors del sistema comprensiu i el respecte envers als altres i no fer una pràctica contradictòria, perquè, com afirmar Oller i Comolé (2010: 11): “Los niños y jóvenes con sus características personales, tienen las mismas necesidades que los demás. Para desarrollarse sanos necesitan jugar, reunirse con sus compañeros, pertenecer a un grupo, sentirse queridos, valorados y aceptados con sus particularidades y diferencias.”

Per tant, tant l'educació comprensiva com la inclusiva són dos models a seguir pels docents ja que, en totes dues, es pretén una pràctica que ofereixi respostes a les necessitats educatives especials o específiques per avançar cap a la igualtat i la inclusió dels alumnes prevenint així l'exclusió social i disminuint les desigualtats socials que poden haver entre els alumnes d'una mateixa aula.

Per acabar l'apartat, m'agradaria esmentar La Declaració de Salamanca (1994: 9) on assenyala que les escoles ordinàries, amb una mirada inclusiva, són: “[...] el medio más eficaz para combatir las actitudes discriminatorias, crear comunidades de acogida, construir una sociedad integradora y lograr la educación para todos [...]”

6.2 Estratègies d'inclusió dins l'àrea d'expressió corporal

Fins ara hem vist que l'actual crisi afecta molt més als col·lectius que ja vivien una situació socioeconòmica difícil. Si aquesta circumstància hi afegim ser immigrant i tenir dificultats amb la llengua del país d'acollida les diferències s'intensifiquen. Si traslladem aquesta realitat als centres educatius podrem presenciar com viuen els infants la crisi socioeconòmica i com els alumnes procedents d'altres cultures presenten dificultats alhora de comunicar-se i participar en les activitats diàries de l'aula reforçant les desigualtats entre els infants de l'aula. Així ho esmenten Gratacós i Ugidos (2011: 23): “Classe social i immigració són dos factors determinants per a la desigualtat als nostres centres escolars”.

Cal tenir present que en el centre de pràctiques la majoria dels infants nouvinguts viuen aquesta situació dins i fora de l'aula. Per poder evitar les diferències entre els alumnes, com s'ha esmentat en el capítol anterior, els docents han de dissenyar i proporcionar estratègies educatives que arribin a tots els infants de l'aula amb la finalitat de prevenir les possibles desigualtats socials des de l'escola.

D'altra banda, tot i que aquests infants presenten més dificultats en situacions d'ensenyament- aprenentatge, no hem d'oblidar que no hi ha dos infants iguals i que, com ens diu Oller i Colomé (2010: 11): “[...] cada cual tiene su propia manera de ser, su estilo y ritmo de aprendizaje, su pauta y rapidez de desarrollo, motivación, intereses y curiosidad ante el conocimiento.”

Com s'ha explicat anteriorment a l'escola “Vall del Ges” s'intenta treballar inclusivament dins l'aula ordinària i atendre la diversitat a partir de diverses modalitats. Si unim la finalitat del centre i la metodologia que fa servir la Carme de LIC, perquè els infants nouvinguts i amb risc d'exclusió social adquireixin la llengua de l'escola, obtenim una estratègia d'educació inclusiva.

En aquest sentit, la comunicació forma part de nosaltres degut a que som éssers socials i, tal i com ens diu Pérez [et al.] (2008: 7): “[...] és una necessitat inherent a la persona que es desenvolupa al llarg de la vida. Així doncs, és molt important facilitar a l'infant

tants recursos com sigui possible perquè s'iniciï de manera lúdica i natural en aquest aprenentatge.”

Tenint en compte que és una necessitat humana, cal preguntar-se: Què pot passar quan una persona que prové d'un altre país no coneix l'idioma? D'altra banda, sabem que el llenguatge oral no és l'única forma de comunicar-se ja que, tal i com ens diu Pérez [et. al] (2008: 9): “[...] l'infant, malgrat desconeix la llengua, s'expressa”. Per a Motos (2003:2) la paraula expressió fa referència a: “El sentido originario de expresión es el movimiento del interior hacia el exterior”. Per tant, entenem que la paraula expressió significa expulsa cap a l'exterior sentiments i pensaments íntims i personals amb la finalitat de comunicar-se.

Tenint això en ment, cal proporcionar altres vies d'expressió (gestual, corporal, rítmic, plàstic, etc.) per tal que l'infant pugui participar i exterioritzar els seus sentiments i emocions. Així, des del context educatiu hem de crear ambients rics i estimulants que ofereixin al nen/a més seguretat en si mateix, en aquest cas, l'expressió corporal és, com argumenta Motos (2003: 6) una: “[...] acción educativa que ayuda al sujeto a adquirir confianza en sí mismo y hacerlo cada vez más conscientes de su propia capacidad de comunicación”.

El joc és un bon mètode que, a més de crear aquest context enriquidor i estimulants, permet combinar diferents tipus d'expressió. Tal com diu Debbie (2011: 12): “L'infant d'aquesta edat fa representacions d'allò que els envolta a través del joc simbòlic i el joc dramàtic que, al mateix temps, els ajuda a interpretar i a conèixer el món”. Al seu torn, Dolci (2010: 45) ens diu que : “Aquest incessant “fer veure que” dels infants és la seva activitat principal. Aquesta els permet situar-se al món amb la seva personalitat única i irrepètible, explorar-lo i conèixer-lo”.

Així doncs, un recurs per treballar tant l'expressió verbal com no verbal és el joc imitatiu ja que és una estratègia que permet a l'infant relacionar el moviment amb la paraula o l'acció a realitzar. Al Currículum del segon cicle de l'educació infantil (2008: 2) també s'esmenta que: “Caldrà donar al cos la importància que es mereix, i promoure el joc com a activitat natural de l'infant d'aquesta etapa, que li permetrà integrar

espontàniament l'acció amb les emocions i el pensament, afavorint el seu desenvolupament personal i social”

Per tant, l'àrea d'expressió corporal pot ser una bona estratègia inclusiva ja que proporcionar situacions educatives i experiències enriquidores, tant a nivell individual com social, on tots els infants poden participar dins l'aula ordinària, segons les capacitats i possibilitats de cadascú.

6.3 Proposta d'expressió corporal per a la inclusió a l'aula de P-3 de la Vall del Ges

El projecte que vaig portar a terme durant l'estada al centre de pràctiques el vaig anomenar “Ens Expressem!” i anava dirigit als més petits de l'escola, als infants de P-3, de la classe els “Patufets”, nascuts entre 2008 i 2009. L'aula, com s'ha esmentat anteriorment, està composta de 15 infants, concretament de cinc nens i deu nenes. Entre els infants de l'aula set famílies provenen del Marroc i, la gran majoria, no entenen la llengua vehicular del centre –el català-, cinc són famílies castellanoparlants, és a dir, a casa no parlen el català però l'entenen i el fan servir com a segona llengua i les últimes tres famílies són catalanoparlants.

El projecte es va iniciar amb la narració d'un conte d'animals, ja que em permetia relacionar tant l'aspecte educatiu -els infants van aprendre nou vocabulari tot gaudint del relat- com el lúdic, on els nens i nenes van ser els principals protagonistes de la història, tot potenciant la imaginació i la creativitat a partir de l'expressió corporal, és a dir, mentre es narrava el conte els infants van realitzar moviments relacionats amb el contingut del relat. Tal com diu Pérez [et. al], (2008: 78): “La dramatització és un bon mètode per enllaçar indirectament, amb la transmissió oral dels contes. L'infant se'n sent protagonista, i aquest clima distès i proper li permet de reviuir una infinitat de relats.”

Així, “La petita Tortuga que volia volar”⁶ va ser el conte que vaig crear amb la finalitat d'iniciar el projecte. La narració va ser inventada amb la intenció de què tots els infants de l'aula partissin de les mateixes vivències i experiències, com també per no caure en la monotonia de narrar als infants històries típiques a aquesta franja d'edat i, d'altra banda, perquè molts dels relats populars, com ara “La Rateta que escombrava l'escaleta”, són masculistes i no transmeten les finalitats de l'educació inclusiva (Bray, 2001: 18), com el fet de no excloure a ningú i ensenyar als infants que tots som iguals i que cal fomentar la implicació, la participació activa i la interacció positiva i social, tot compartint comportaments.

---

⁶ Història creada per l'estudiant el 27 de gener de 2013 per tal de portar a terme el projecte *Ens Expressem!*

La proposta de “La petita tortuga que volia volar” es va realitzar a l’aula ordinària, durant diverses sessions d’aproximadament una hora i vint minuts cadascuna, on els nens i nenes de l’escola van gaudir de la narració del conte, de la seva representació mitjançant jocs corporals i d’altres activitats⁷ relacionades amb el tema.

Aquesta proposta va ser pensada perquè els infants coneguessin el conte creat i perquè gaudissin a partir d’activitats que fomenten l’expressió corporal. Així com, els va ajudar a descobrir un món més teatral, dinàmic i divertit on van gaudir en tot moment i s’ho van passar d’allò més bé. A més, el teatre fomenta l’autoestima i la cohesió de grup, així ho diu Chalmers (2011: 26): “Amb el teatre els infants aconsegueixen més seguretat i més autoestima mentre aprenen a col·laborar amb els altres companys/es”.

La finalitat de les activitats proposades va ser convidar als infants a moure el cos tot expressant i imitant els personatges de la narració; com caminen, com es mouen, etc. El resultat de cada activitat no va ser el més important sinó l’evolució de cada nen i nena com a protagonista del seu propi procés d’aprenentatge, dins de les sessions d’expressió corporal, sense excloure a ningú del grup. Tal i com diuen Motos i Aranda (2007: 43): “[...] La expresión corporal es la expresión de pensamientos, sentimientos, sensaciones o emociones a través del movimiento, con intencionalidad comunicativa en un contexto determinado”.

Aquestes sessions que van convidar als infants a expressar-se mitjançant el seu cos van ser presentades en forma de joc pels motius que argumenten López, Seco i Pérez (2006: 88): “El joc exerceix un paper molt important en el desenvolupament emocional, intel·lectual i social. La seva importància rau en el seu fort caràcter motivador i les possibilitats que ofereix perquè els nens estableixin relacions significatives”.

---

⁷ A l’annex 1 hi ha totes les activitats que es van pensar per portar a terme durant la realització del projecte *Ens expressem!* Aquestes es presenten en forma de graella on es detalla: el nom de l’activitat, el tipus d’activitat, l’edat, la temporalització, l’àrea a treballar, els objectius, l’espai, el material, la descripció de les activitats programades prèviament a l’aplicació de la unitat didàctica, l’anàlisi de com va anar l’activitat i la valoració del desenvolupament real de cada sessió.

Així doncs, tenint en compte que el joc a l'etapa infantil és l'element bàsic d'expressió i desenvolupament del nen/a, la metodologia que vaig fer servir al llarg de les sessions d'expressió corporal van estar basades en el mètode actiu⁸, en què els nens i nenes van ser els principals protagonistes del seu aprenentatge; centrant l'atenció en l'escolta, la comprensió, l'exploració i l'expressió verbal i corporal, tot afavorint el joc dramàtic.

Amb aquestes dues metodologies es va intentar afavorir l'autonomia, donar peu a la imaginació, la creativitat i la curiositat, dominar l'esquema corporal, així com conèixer el seu entorn i interactuar amb els seus iguals -tot respectant els ritmes d'aprenentatge i treballant la cohesió de grup per tal d'evitar la segregació d'aquells infants que ja pateixen una situació de vulnerabilitat fora del centre- a partir d'un treball globalitzat de totes les àrees. Tal i com afirma Chalmers (2011: 17): "El teatre estableix vincles amb altres àrees d'aprenentatge, en especial a l'etapa d'Educació Infantil ja que les cobreix totes i, a més, es desenvolupen d'altres com: habilitats comunicatives, físiques i creatives i àrees de desenvolupament social, emocional i personal que són les que més surten beneficiades"

Per finalitzar l'apartat, cal esmentar que per poder analitzar els avenços dels infants i la pròpia pràctica vaig creure oportú filmar les sessions proposades. Per poder gravar-los primerament les famílies havien de conèixer a la persona que durant nou setmanes compartiria moments de la vida dels seus fills/es. La millor manera de fer-ho va estar explicant-los la meua proposta didàctica i, al mateix temps, demanant-los l'autorització de drets d'imatge⁹. Amb el consentiment de les famílies vaig poder gravar i fotografiar als infants al llarg de les diverses sessions del projecte amb la finalitat de recollir informació pel present treball i per poder elaborar un petit muntatge que recullis i reflecteixis els moments viscuts pels infants dins de l'escola Vall del Ges¹⁰.

---

⁸ COLL, C. «Un marco de referencia psicológico para la educación escolar: la concepción constructivista del aprendizaje escolar y de la enseñanza». Dins: C. Coll, J. Palacios y A. Marchesi *Desarrollo psicológico y educación, II. Psicología de la Educación. Madrid. Alianza, 1990*

⁹ A l'annex 2 del la memòria de pràctiques hi ha els drets d'imatge que els pares van signar abans del 28 de gener.

¹⁰ Veure a l'annex 2 l'àlbum en format digital. També es va aportar a la memòria de pràctiques III

7 Discussió de resultats

7.1 Conclusions observades

Durant l'elaboració del projecte "Ens Expressem!" vaig adonar-me que l'expressió corporal és una bona tàctica per prevenir l'exclusió social dins l'àmbit educatiu ja que permet que cada infant vagi incorporant gradualment els moviments o accions a realitzar amb el contingut a treballar. A més, les observacions realitzades a l'aula al llarg de la meva estada al centre i durant les diverses propostes d'expressió corporal, m'han permès analitzar quin és el procés d'aprenentatge de l'infant, tenint en compte el ritme de cada nen o nena.

Així, en aquest apartat, es descriu, en primer lloc, el pla d'acció que es va portar a terme a l'aula de P-3 de l'escola Vall del Ges, tot remarcant en cursiva les observacions més rellevants durant la pràctica educativa. En segon lloc, un cop analitzada la proposta d'acció, s'il·lustren els resultats i els aprenentatges obtinguts al llarg de la meva estada al centre i durant l'elaboració del projecte "Ens Expressem!".

7.2 Descripció del procés d'acció

Les sessions d'expressió corporal pretenen il·lustrar -a més dels moments viscuts amb els infants de P-3 durant l'estada de pràctiques- una estratègia inclusiva dins l'àmbit educatiu que, com veurem, permet prevenir o incidir en els factors que, fins ara, generen risc d'exclusió social.

A la primera sessió vaig observar que, en un principi, l'alumne observa a l'educadora, parant atenció a l'explicació però sense saber què ha de fer. Aquesta observació m'ha permès verificar que si no oferim altres estratègies expressives molts infants, sobretot *aquells que tenen dificultats per entendre la llengua de l'escola, poden quedar al marge, engrandint així les diferències educatives.*

Posteriorment, a mesura que s'anava narrant el conte, s'hi van anar afegir moviments corporals relacionats als personatges que anaven surtin. Aquests moviments van donar peu a la imitació, primer de l'educadora i darrerament dels companys/es. La sessió em va permetre comprovar que els infants, i també nosaltres, *necessiten tenir un referent a seguir, per tant, l'aprenentatge s'inicia amb la imitació de modelatge.*

A la darrera sessió, els infants havien de representar els moviments dels animals però, abans d'iniciar l'activitat varem recordar entre tots el conte a través d'una conversa. En aquest sentit, he de comentar que els infants catalanoparlants varen identificar les característiques de cada animal, com ara: "La tortuga camina a poc a poc i té una closca a l'esquena que li serveix per amagar-se; el cangur salta; les granotes també salten i fan "cruac"; l'elefant és gros i camina fent passes molt pesades; els micos s'enfilen pels arbres. En canvi, els infants que provenen de famílies nouvingudes els hi va costar molt més seguir el fil de la conversa, tot i així, quan ensenyava el titella identificaven l'animal, tot dient el seu nom. Després del diàleg varem representar als animals, un a un. Perquè tots els infants entenguessin com havien de realitzar el moviment vaig fer servir un timbal amb la intenció de marcar els ritmes lent o ràpid. En aquest sentit, cal dir que tots els infants van identificar l'animal a representar però, tot i així, vaig comprovar que el moviment que més els hi va costar realitzar va ser el lent. Així, perquè els infants tinguessin un referent, vaig decidir realitzar el moviment amb ells. Al final,

tots els nens i nenes van poder adquirir més control sobre si mateixos i relacionar el vocabulari amb el desplaçament que havien d'efectuar. Per tant, en aquest cas *la imitació va anar més enllà ja que va donar peu a interpretar l'acció que havien de realitzar.*

A la quarta sessió es va realitzar una sortida pel barri amb la finalitat d'anar a una botiga per observar directament els animals i que tots els infants partissin de les mateixes vivències. Abans de fer la sortida, varem parlat sobre els personatges que sortien al conte, tot recordant com es movien cada un d'ells. En aquest sentit, cal dir que els infants tenien clar quin animal es desplaçava lentament, com la tortuga, quins feien salts, com el cangur i la granota, i quin d'ells volava, que en aquest cas era el colom. Per tant, *el diàleg va servir per reforçar els moviments corporals que varen realitzar el dia anterior i, també, per comprovar que els infants de famílies magrebines van començar a expressar, tant verbalment com corporalment, quin era l'animal que saltava, en aquest cas el cangur, i quin caminava lentament.*

Després de la conversa varem fer un recorregut pel barri fins arribar a la botiga. Al entrar a l'establiment vaig observar els rostres d'admiració de la majoria dels infants magrebins, ja que normalment, i segons la tutora de l'aula, quan es fan extraescolars i sortides els nens i nenes de famílies nouvingudes no hi solen anar, degut, principalment, als recursos econòmics que aquestes suposen i, per tant, les experiències d'aquests infants són molt menys habituals i vivencials, cosa que afecta a l'adquisició de nous aprenentatges.

Després d'observar als animals de la botiga el senyor botiguer ens va donar dues tortugues per a la classe "Els Patufets". Per tant, en aquesta sessió s'ha complert un dels objectius del meu treball final de grau, ja que en aquesta sortida *no es va excloure a cap nen i nena de l'aula, ja sigui pels recursos econòmics o personals.*

Un cop varem arribar a l'aula els infants van poder observar com nedaven i caminaven les tortugues i, a més, entre tots varem decidir que es dirien Tica i Taca. Després d'observar les dues tortugues els infants van poder presenciar com es desplaçava per l'aula un altre animal: el conill. Per tant, en aquesta sessió vaig comprovar que *els*

infants mostren més atenció i més curiositat per aprendre si vivencien els continguts a assolir.

Després de fer la sortida i d'observar directament als animals es va proposar als infants realitzar el seu propi titella, amb trossets de diverses robes de felpa i ceres, amb la finalitat de treballar les característiques dels animals, reforçar el vocabulari, la motricitat fina i la concentració. Abans d'iniciar la proposta vaig creure oportú tornar a recordar els personatges del conte, tot observant-los al mateix moment. Mentre es parlava dels moviments de cada animal, també varem fer memòria de les anteriors sessions cosa que va facilitar als infants de famílies novingudes poder seguir la conversa i intervenir en alguna ocasió. Finalitzat el diàleg, vaig mostrar als infants una cartolina blanca que contenia el dibuix d'una tortuga i vaig enganxar la imatge a la pissarra perquè tots els nens i nenes poguessin visualitzar-la millor i tinguessin un referent a seguir. A continuació, els vaig comentar que faríem un titella i que havien de pintar el cos de la tortuga amb dacs (mentre assenyalava la part del cos a pintar els infants anaven dient el cap, les potes, la cua, etc., d'aquesta manera es va reforçar el vocabulari i l'esquema corporal de l'animal) i cobrir la closca amb la roba de felpa. Per tant, com s'ha esmentat anteriorment, *el fet de tornar a recordar la història, les característiques dels personatges i visualitzar, al mateix moment, l'animal permet que, a poc a poc, aquells infants que en un principi no s'expressaven verbalment, puguin relacionar els conceptes treballats, reforçant així l'aprenentatge.* Per finalitzar, m'agradaria afegir que, tot i que tots els infants varen elaborar el mateix animal, el resultat final mostrava la diversitat que hi ha a l'aula, ja que cada titella va ser diferent.

A la darrera sessió, amb el titella elaborat, els infants havien d'explicar el conte a una de les nenes que no va poder assistir a classe el dia que vaig narrar la història. Per trencar el fil vaig començar a ensenyar els personatges als infants i els vaig preguntar: "Què li passava a la petita tortuga?"; "A qui va demanar ajuda?"; "Com es mou el cangur? (la granota, el dofí, el mico)" etc. En aquest sentit, vaig observar que molts dels infants que en d'altres sessions no deien res van participar i, a més de verbalitzar les seqüències del conte, també s'aixecaven realitzant els moviments de cada animal. Per tant, hi ha agut una progressió favorable tant a nivell lèxic com a nivell motriu, ja que en un principi els

infants imitaven a l'adult però en aquesta ocasió, i després de varies sessions recordant la història i els personatges, van ser *els propis infants els qui van portar la iniciativa*.

Per finalitzar el projecte "Ens expressem!" vaig proposar als infants fer una rotllana i escoltar diverses cançons d'animals, tot convidant-los a moure el cos. Mentre sonaven les cançons, els anava cantant i escenificant les accions de les lletres. En aquest sentit, els infants van iniciar l'activitat imitant els gestos, cadascú al seu ritme. Al final, *tots es van distribuir per la sala, movent el cos i gaudint del moment*, fins que va ser hora d'anar a esmorzar.

En aquesta sessió, vaig comprovar que *la música els atrau i els uneix*. Per tant, l'educació musical pot ser un bon mitjà per ajudar als infants a treure lo millor d'ells mateixos i, al mateix temps, és una eina que afavoreix l'expressió corporal, com també la cohesió de grup.

En síntesi, després de descriure les sessions d'expressió corporal que es van desenvolupar a l'aula, amb la finalitat que arribés a tots els infants, i un cop analitzades les dades recopilades amb la càmera de filmar, podem dir que el pla d'acció s'ajustava a una estratègia inclusiva ja que tots van participar en les diverses propostes i gaudir amb els seus companys/es de l'aula.

7.3 Resultats i aprenentatges obtinguts

En aquest treball s'ha posat de manifest que els infants que provenen d'altres cultures, i que, a més, travessen una situació difícil degut a la situació socioeconòmica dels seus pares, poden aprendre dins l'aula ordinària si, primer de tot, projectem en ells confiança i si com a docents plantegem una altra manera d'ensenyar sense que ningú se senti exclòs, és a dir, proporcionar una didàctica on els alumnes no són separats per nivells, sinó on tots aprenen dins del mateix context.

Durant l'elaboració del projecte "Ens Expressem!", els alumnes ens han proporcionat evidències sobre la importància de creure en les seves possibilitats. Les pràctiques d'expressió corporal, que pretenien ser una estratègia inclusiva per l'alumnat en risc d'exclusió social, també poden proporcionar idees a altres docents amb l'objectiu de crear ambients motivadors i enriquidors que arribin a tots els infants.

Com hem vist, en aquest estudi no només cal tenir present als infants que provenen d'entorns vulnerables o que presenten dificultats d'aprenentatges, sinó que també cal revisar les pràctiques educatives que es porten a terme als centres educatius amb l'objectiu de trobar noves estratègies inclusives d'aprenentatge. Els exemples que s'han presentat a l'apartat anterior demostren que els infants aprenen per imitació fins que, a poc a poc, van assimilant i assolint els continguts.

Per tant, no té sentit separar als infants homogènicament ja que tots ells parteixen de les mateixes habilitats comunicatives i culturals i, com s'ha mostrat, aprenen més si tenen un model a seguir, és a dir, dins l'aula ordinària que està composta d'infants heterogenis. Com esmenta López (2004: 246): "[...] sí se consigue calidad en las relaciones se produce calidad de la enseñanza donde todas las personas aprenden: unos aprenden a aprender y otros aprendemos a enseñar a que otros aprendan".

Tot i evidenciant la importància d'aprendre amb els seus iguals hi ha molts docents que prefereixen dividir els grups per nivells fins que aquests puguin assolir la llengua vehicular del centre i, el que realment estan reproduint, són les desigualtats entre infants que provenen de contextos desfavorables o de minories ètniques amb els que provenen

de classes socials mitjanes i altes, generant així situacions d'exclusió social dins del context escolar. Per tant, cal tenir present que aquests infants no partiran de les mateixes vivències ni oportunitats.

D'altra banda, a l'escola Vall del Ges sí que es realitzaven grups de conversa per nivells els dilluns al matí però, tot i així, la resta d'hores tots els infants estaven junts a l'aula ordinària. Al centre també feien servir diverses modalitats, com ara els racons i els tallers, mitjançant grups heterogenis, amb la finalitat d'atendre la diversitat del centre.

Per tant, no hi ha prou evidències per dir que l'escola no fa el possible per atendre a tots els infants. Així doncs, investigar en altres escoles com atenen els infants que provenen d'entorns en risc d'exclusió social, degut a la inestabilitat socioeconòmica del nostre Estat o bé perquè provenen d'un altre país, i quines són les pràctiques que porten a terme dins l'aula ordinària, com ara l'educació musical, per atendre aquest col·lectiu serien dues àrees que necessitarien un estudi més detallat.

8 Conclusions

L'elaboració d'aquest treball m'ha permès conèixer de més a prop l'exclusió social com a una situació de ruptura o pèrdua dels drets socials degut a diversos factors encadenats, com l'econòmic, el laboral, el polític i el social, que afecta als col·lectius més vulnerables.

L'actual crisi del nostre país ha incrementat l'atur, transformant el nostre context social i econòmic i deteriorant la situació als grups socials més desfavorables, corrent el risc de quedar al marge de la societat. Com hem vist a l'inici del treball la pobresa és un factor decisiu que pot deteriorar el sentiment de pertànyer a un grup social i que va més enllà d'obtenir o no recursos econòmics. Si aquesta situació hi afegim provenir d'una altra cultura les diferències socials augmenten.

Combatre l'exclusió social des dels centres educatius és un tema complex, ja que, com hem vist fins ara, intervenen múltiples factors que com a docents hem de tenir presents. Un dels factors al qual l'escola pot fer front és la desigualtat social, que es genera dins les aules ordinàries, mitjançant propostes educatives que promoguin la inclusió social i la participació de tots els infants però, sobretot, dels col·lectius més desfavorables.

Al darrera de tota aquesta situació, al centre de recerca, hem vist com els infants que viuen en un entorn socioeconòmic empobrit i que, a més, provenen d'altres països són els qui corren més perill d'estar exclosos. A més, de provenir d'un entorn difícil, dins l'àmbit escolar, s'intensifiquen les diferències d'aprenentatge, en relació als seus iguals, degut al desconeixement de la llengua vehicular de l'escola.

En aquest sentit, a l'escola es fa immersió lingüística, ja que les mestres tutores parlen en català, i s'intenta treballar inclusivament, atenent a la diversitat d'alumnat, dins l'aula ordinària, mitjançant diferents modalitats grupals a l'hora de fer les activitats: gran grup, grup partit i petit grup.

Tot i així, he pogut comprovar que quan es fa la divisió dels grups, aquests es realitzen de forma homogènia, ja sigui per realitzar reforç del llenguatge matemàtic o verbal. Per

tant, com ja s'ha esmentat anteriorment, no s'està tenint en compte una de les finalitats de l'educació inclusiva que és dur a terme un treball cooperatiu a través de grups heterogenis on es pugui oferir oportunitats per aprendre dels companys/es i juntament amb ells, sense excloure cap persona del grup per tal d'evitar la segregació.

Encara que vinguin d'altres entorns o que presentin dificultats per aprendre no hem d'oblidar que són nens/es que necessiten sentir-se estimats, jugar i interaccionar amb els seus iguals. Per aquest motiu, es necessari que els docents els ofereixin continguts que puguin anar assolint, sense separar-los de l'aula de referència.

En aquest sentit, la proposta d'acció, exposada anteriorment, demostra que, les interaccions que es van donar entre els nens i nenes de l'aula van permetre millorar tan l'expressió verbal com la corporal. Arribant a la conclusió que quan els infants que no tenen adquirit l'idioma de l'escola parteixen de les mateixes vivències i no són separats de la resta d'infants de l'aula, milloren en el seu procés d'aprenentatge, cadascú al seu ritme, mitjançant altres vies d'expressió, com ara el corporal, que dona peu a la imitació, a la interacció, al sentiment de pertànyer al grup i, el que és més important, no se senten rebutjats.

De tot allò exposat, finalitzo el treball remarcant que els centres educatius, que acullen a infants d'entorns molt diversos, han de lluitar contra les desigualtats, atendre les diverses situacions socials dins l'aula ordinària i proporcionar estratègies inclusives amb la finalitat que tots els infants puguin assolir els continguts i aprendre conjuntament amb i dels seus companys/es, tot fomentant la interacció social i la cohesió del grup-classe.

9 Bibliografia

- Aymerich, Ricard; Lloró, Josep Maria; Roca, Enric (2012) “Junts a l’aula. Present i futur del model d’Educació comprensiva a Catalunya”. Article dins de: *Fundació Jaume Bofill. Dossier de premsa*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, p. 2-11.
- Barton, Len. (1998) *Discapacidad y sociedad* (Traduït al castellà per Filella. R) Madrid: Morata
- Besalú, Xavier. “¿Cómo “defenderse” del alumnado extranjero?”. *Cuadernos de Pedagogía*, juny 2008, núm. 380, p.1-6
- Bisquerra, Rafael (2004). *Metodología de la investigación educativa*. Madrid: La Muralla, 2004
- Bray, Susan (2001) “L’educació inclusiva: definició, context i motius”. Dins: *Suports*, vol.5, núm. 1, p. 18-25
- Castiñera, Àngel (2004) “Gestionar la diversitat, acollir la diferència”, dins de *ELS MONOGRÀFICS DE B.MM*, núm. 4, p.48-53.
- Chalmers, Debbie. *Teatro 3-6. Guía práctica para enseñar teatro a niños y niñas de infantil*. Barcelona: GRAÓ, 2011
- Dolci, Mariano (2010). “Gargots teatrals”, dins de la col·lecció *Temas d’in-fàn-ci-a. Educar de 0 a 6 anys*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat
- Echeita, Gerardo (2006). *Educación para la inclusión o educación sin exclusiones*. Madrid: Narcea
- FEDAIA (2012) *Pobresa infantil a Catalunya*. Barcelona: FEDAIA
- Fundació Luis Vives (2012). *Claus sobre la pobresa i l’exclusió social*. Vic: Campus de la Universitat de Vic.
- Gimeno, José (2000): *La educación obligatoria: su sentido educativo y social*. Madrid: Morata.
- Gratacós, Pep; Ugidos, Pilar (2011). *Diversitat cultural i exclusió escolar. Dinàmiques educatives, relacions interpersonals i actituds del professorat*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill
- González, Rosa; Guinart, Susanna (2011). *Alumnado en situación de riesgo social*. Barcelona: GRAÓ

- López, Marís del Mar; Seco, María José; Pérez, José T. (2006). *Cos de mestres. Educació Infantil. Programació didàctica*. Sevilla: MAD
- Motos, Tomás (2003). *Bases para el taller creativo expresivo*. València: Universitat de València.
- Motos, Tomás; Aranda, Leopoldo G (2007). *Práctica de la expresión corporal*. Guadalajara: ÑAQUE, 2007
- Oller, Carles; Colomé, Eva (2010). *Alumnado de otras culturas; Acogida y escolarización*. Barcelona: GRAÓ.
- Pérez, Glòria; Shelly, M.Carmen; Escudé, Núria; Blanco, Pilar (2007). *Expressió i Comunicació*. Barcelona: Altamar
- Puig, Gentil (2001) «Un zapato perdido. O cuando las miradas saben mirar.», dins de *Cuadernos de Pedagogía*, núm.308, pp. 24-29.
- UNICEF (2010-2011) *La infancia en España*. Madrid: UNICEF
- - (2012-2013) *La infancia en España*. Madrid: UNICEF

Webgrafia

- *Claus sobre la pobresa i l'exclusió social*. Madrid: Fundació Luis Vives, març de 2007, p.6. [Consulta: 3 d'abril de 2013]. Disponible a: <www.fundacionluisvives.org>
- *Declaració Universal dels Drets Humans* [en línia]. Barcelona: Parlament de Catalunya, 2003. [Consulta: 1 d'abril de 2013]. Disponible a: <<http://www.parlament.cat/web/serveis-educatius/drets-humans>>
- “Decret 181/2008, de 9 de setembre, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments del segon cicle de l'educació infantil a Catalunya” *Currículum del segon cicle d'educació infantil*, 16 de setembre de 2008, núm. 5216, p. 1-15.
- *Diccionari de la Llengua Catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007, segona edició. [Consulta: 30 de març de 2013]. Disponible a: <<http://dlc.iec.cat/results.asp>>
- *Enciclopèdia Catalana*. Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana, 1968. [Consulta: 30 de març de 2013]. Disponible a: <<http://www.enciclopedia.cat/enciclop%C3%A8dies/cerca?s.q=Exclusi%C3%B3+social&search-go=Cerca>>

- *Escoles i entitats fan front comú pel futur dels infants en risc d'exclusió*. Dins: Societat.(2012) [en línia]. Barcelona: BTVNotícies.cat, novembre de 2012. [Consulta: 10 de maig de 2013]. Disponible a: <<http://www.btv.cat/btvnoticies/2012/11/20/escoles-i-entitats-fan-front-comu-pel-futur-dels-infants-en-risc-dexclusio/>>
- Herrero, M. Luisa. "La importància de la observació el procesoeducativo". Dins *Revista Electrónica Interuniversitaria de Formación del Profesorado*. [en línia]1997,vol.1, p.1-6. [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible: <http://www.aufop.com/aufop/uploaded_files/articulos/1224238668.pdf>
- Nacions Unides. *Convenció dels Drets dels Infants* [en línia]. Barcelona: Nacions Unides, 20 novembre de 1989. [Consulta: 8 de desembre de 2012]. Disponible: <http://www20.gencat.cat/docs/dasc/03Ambits%20tematicas/07Infanciaiadolescencia/Observatori%20drets%20infancia/destacats%20columna%20dreta/Convencio_drets_infancia.pdf>
- Suárez, Mercedes. "Algunas reflexiones sobre la investigación-acción colaboradora en la educación". [en línia] *Revista Electrónica de Enseñanza de las Ciencias*, 2002, núm.1, p. 40-56. [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a: <<http://reec.uvigo.es/volumenes/volumen1/Numero1/Art3.pdf>>
- UNESCO. *Conferencia mundial sobre necesidades educativas especiales: acceso y calidad*. [en línia] Salamanca: UNESCO, Ministeri d'Educació i Ciència, 10 de juny de 1994. [Consulta: 2 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://www.unesco.org/pv_obj_cache/pv_obj_id_B57CFC9218630FB50714319833CD579FBFB00200/filename/SALAMA_S.PDF>